

Олексій МУСТАФІН

**СПРАВЖНЯ
ІСТОРІЯ
СЕРЕДНІХ
ВІКІВ**

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2014

НАРОДЖЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СВІТУ

СПАДКОЄМЦІ СТАРОДАВНИХ ВОЛОДАРІВ

1. На руїнах Римської держави. Відлік нової доби в історії людства, яку називають «середніми віками», вчені зазвичай починають з **476 року**, коли остаточно припинила своє існування Західна Римська імперія. Для сучасників тих подій зміна історичних епох відбулася майже непомітно, — в їхньому щоденному житті мало що змінювалося. Найбільша держава стародавнього світу розпалася довго — протягом десятиліть. До постійних змін володарів теж звикли. Та й Рим вже майже як два століття не був столицею, і його вже кілька разів встигли захопити і пограбувати війська «союзників», яких імператори самі запросили до себе на службу. У **476 році** Італія перетвори-

«Варварські» королівства у 526 році

Вестготські королі. Мініатюра X ст. з «Кодексу Віглі» (Музей Ескоріала)

лася на ще одне **«варварське» королівство**, подібне до утворених раніше Вестготського, Бургундського або ж Африканського (Вандальського).

«Варварськими» ці королівства називають тому, що влада у них належала колишнім ватажкам «варварських» племен (зазвичай — германцям), які проголосили себе самостійними володарями — королями. Озброєні одноплемінники володаря становили його військо і селилися на землях, що їх надавав король. Жили германці за своїми старовинними звичаями, і лише згодом ці звичаї були записані. Так з'явилися збірки законів, які історики називають **«варварськими правдами»**.

Більшість мешканців новоутворених королівств були колишніми римськими громадянами. Вони розмовляли не завжди зрозумілою для германців латиною, жили за законами часів імперії і належали до церкви, яку очолював Папа Римський, тоді як «варвари» здебільшого були **аріанами**. З-поміж римлян були люди різних статків — і бідняки, які ледве зводили кінці з кінцями, і магнати, що іноді мали одразу по кілька маєтків у різних провінціях та чимало рабів. Тримати невільників у покорі в неспокійний час було складно, тому рабам зазвичай дозволяли заводити своє господарство. А найчастіше землю обробляли вільні селяни, які віддавали землевласникам частину вирощеного врожаю. Магна-

Хрещення Хлодвіга. Кістяний рельєф IX ст. (Музей Пікардії)

тами були не лише колишні римляни. Королі щедро роздавали маєтки «варварській» знаті та своїм дружинникам.

Уже після загибелі Західної Римської імперії на півночі Галлії виникло **Франкське королівство**. Король франків **Хлодвіг** прийняв хрещення з рук римських священників і дуже пишався

Палац Теодоріха в Равенні (сучасний вигляд)

тим, що церква визнала його своїм захисником. «Варварські» королівства постійно воювали між собою, ділилися і об'єднувалися, а в Італії навіть відбулася «зміна господарів» — владу захопив ватажок остготів **Теодоріх**. Разом із одноплемінниками він здобув Равенну і вбив короля Одоакра.

2. Велике переселення народів і народження Візантії. Розселилися в провінціях колишньої імперії і племена, які не мали державної влади. **Бербери** влаштувалися в Північній Африці, **шваби, бавари і лангобарди** — вздовж Дунаю. Східну Британію захопили **англи і сакси** (чимало саксів залишилося й на батьківщині — у долині Рейну та Ельби). У степах панували нащадки гунів: біля Чорного моря — **авари та булгари**, біля Каспійського — **хазари**, а далі на схід — **тюрки**. Середня Азія опинилася під владою **білих гунів**. Войовничі кочовики дошкуляли Персії і здійснювали походи в глиб Індії. Не дивно, що історики називають ці часи добою **Великого переселення народів**, хвилі якого загрожували поглинути рештки цивілізацій стародавнього світу.

Під владою римських імператорів залишилися лише східні провінції колишньої «світової держави», мешканці яких спілкува-

Варварський ватажок. Фрагмент мозаїки V ст.
з імператорського палацу в Константинополі

ЗМІСТ

Розділ I

НАРОДЖЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СВІТУ

Спадкоємці стародавніх володарів	5
Виникнення ісламу і початок арабських завоювань	14
Арабський халіфат за часів найвищого піднесення	19
Імперія Карла Великого	26
Північна Європа на початку середньовіччя. Вікінги	32
Візантія та нові держави Східної Європи	37
Угорська навала і створення Священної Римської імперії	45
Русь у IX—XI століттях	50
Феодальне суспільство: селяни і шляхта	56
Міста на світанку середньовіччя	66
Християнська церква у феодальному суспільстві. «Великий розкол» і піднесення папства	75
Мусульманський світ у вирі усобиць	85
Індія за раджпутської доби	91
Китай і Японія на початку середньовіччя	98
Мексика за тольтекської доби	106

Розділ II

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ НА ЗЛАМІ.

ДОБА ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ І МОНГОЛЬСЬКИХ ЗАГАРБАНЬ

Перший хрестовий похід	113
Держави хрестоносців	119
Зміни в господарському і культурному житті Європи	124
Між вірою і знанням	132
Європейські держави у XII столітті	138

Нові держави мусульманського світу	145
Папство за часів Іннокентія III. Хрестоносці у Європі	151
Чингісхан і створення Монгольської держави	158
Між хрестоносцями і монголами	164
Розпад Монгольської імперії і занепад хрестоносного руху . . .	170

Розділ III

«ОСІНЬ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ».

УТВОРЕННЯ ЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ДЕРЖАВ

Час змін і випробувань	179
Утвердження станово-представницької монархії в Англії	189
Створення централізованої держави у Франції. Початок Столітньої війни	195
Завершення централізації Франції. Бургундська держава і утворення Нідерландів	202
По інший бік Європи: Польща, Литва і балтійські держави	208
Німеччина і Чехія у XIV—XV ст. Гуситські війни	215
Північна Італія: батьківщина Відродження	223
Від Середземного моря до Атлантичного океану	231
Золота Орда і Тимур. Становлення Московської централізованої держави	239
Утворення Османської централізованої держави. Падіння Константинополя	246
Мамлюцький Єгипет, Делійський султанат і мусульманська торгівля в Індійському океані	257
Японія під владою сьогунів. Утвердження династії Мін у Китаї	266
Імперії американського континенту	273